

Ганна ВІВАТ,
доцент Одеської національної
академії
харчових технологій

СЕМАНТИКА ЧИСЛООБРАЗІВ У ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ МИКОЛИ РУДЕНКА

УДК 821.161.2(091)

У статті декодується числова символіка М.Руденка в контексті української поезії й крізь призму філософії та релігії.

Ключові слова: числообраз, структурний елемент, поетичний світ, семантика.

Природою чисел людство цікавилось з давніх-давен. Вважається, що саме через трактування семантики числа оприявнюється «специфіка “філософії життя” певної доби» [5; 252]. Числова символіка на образному рівні наявна й у поезії українських дисидентів. Незважаючи на те, що числообрази досить часто з'являються в дисидентській ліриці, вони вивчені недостатньо. Екзистенційну природу числової символіки в поезії В.Стуса розглянуто в дисертаційному дослідженні Олени Росінської [6]. Деякі кореляти числової символіки у творчому набутку В.Стуса репрезентовано в наших попередніх дослідженнях [3]. Значення числообразів у творчості М.Руденка не стало предметом окремого дослідження, хоча представлені вони досить масштабно й відображають певні світоглядні орієнтири цього поета. У пропонованій статті ставимо за мету розкодувати числову символіку як структурний елемент поетичного світу М.Руденка, розглянути репрезентацію мірності світу через числові образи, а семантику чисел – крізь призму філософії та релігії.

Як відомо, числова символіка має досить складну систему декодування і трактування. Символічне значення чисел лежить в основі кабалістичної (юдейської), піфагорійської (античної), давньослов'янської (язичницької), християнської та ісламської традицій [3; 122]. Причому одне й те саме число в різних культурних пластах може мати амбівалентне значення. Приміром, десятку (декаду) піфагорійці вважали бездоганною, оскільки вона, на їхню думку, містила в собі всю природу чисел [4; 31]. Шістку піфагорійці також мали за число чудове, оскільки воно дорівнювало сумі своїх власних дільників ($1+2+3=6$), а такі числа в античній культурі вважалися бездоганними [4; 27]. У християнській культурі число «шість» – число недосконалості, а потроєне трактується як число підземного князя або звіра.

Філософія розшифрування семантики числа в поетичному доробку М.Руденка цікава й варта уваги дослідників, оскільки поет не без успіху намагався актуалізувати числові образи, що розкодовуються у християнській і дохристиянській культурах і набули в його поетичному доробку своєрідного трактування. Приміром, розглядаючи світ у контексті біблійних доктрин, поет-мислитель суголос-

но з Біблією твердить про логосне його начало. Однак М.Руденко по-своєму розкодовує метафоричні постулати Біблії. Число, що «переливається у Слово», стоїть над світом, вважає він:

Бог і Природа – вічний Пан і Тео
В єдиній сутності, в Числі одному –
І через те Число стоїть над світом.
Воно переливається у Слово,
А Слово – це однаково, що Дух [8; 173].

В основі всесвіту стоїть Всесвітнє Число, твердить поет, а всі інші виміри – то лише додаток до Всесвітнього Числа, якого замало для осягнення глибин науки про всесвіт. Щоб глибше зрозуміти початки земного і всесвітнього існування, а відтак і будову всесвіту та своє місце в цій складній системі, людина мусить розгадати емпірику Всесвітнього Числа, а оскільки М.Руденко впевнений, що тих наукових знань, якими володіє сучасне людство, не достатньо для розуміння обговорюваної проблеми, то він додає свої пояснення, які нібито надійшли до ліричного персонажа його «Метафізичної поеми» зі всесвіту під час його астральної подорожі. Тобто, взявши за основу відомі математичні та астрофізичні наукові здобутки людства, поет додає до них свої осяння з обговорюваної теми і стверджує, що в центрі світобудови знаходиться Світова Монада, яка надсилає «думання Потужне» галактикам далеким:

Запам'ятай: гравітаційна стала
В добутку на енергію фотона ($C_{\Phi\gamma}$),
Квант простору – той радіус найперший,
Який відповідає сталій Плянка ($\hbar$).
А формула остання – це є Сила,
З якої перша іскра народилась (F_{MON}).
Ще вимага пояснень швидкість світла (C).
Ну, словом, тут ми маємо Монаду –
Її народження із небуття [8; 175].

Системи одиниць усіх вимірів, якими володіє людина, замало для розгадки глобальних таємниць духовного світу й розв'язання глибинних задач всесвіту, стверджує М.Руденко устами одного з персонажів «Метафізичної поеми»:

Якщо бажаєш – запиши рівняння.
У вас тепер є точні еталони –
Додаток до Всесвітнього числа.
Секунда й сантиметр – земні поняття,
Але твої сучасники навчились
Розмірності Монади Світової
До видимих об'єктів прикладати.
Це лиш емпірика – Святий Вогонь,

Захований в кайдани еталонів.

Ні, я не ворог емпіричних знань,

Та їх замало для людського духу [8; 175]

Поема розрахована на глибоке прочитання не тільки представниками гуманітарних знань. Вона покликана привернути увагу всієї людської спільноти, зокрема й учених-раціоналістів, до обговорюваних у ній проблем. Теоретичний матеріал, що стосується сфери точних наук, не збіднює твір, а навпаки, надає йому масштабності, підкреслюючи глибинність осяянь поета. У поемі закладені наукові тези з наріжних проблем, до яких автор намагався привернути увагу людства. Варто наголосити, що намагання як окремої людини, так і людства загалом розшифрувати емпірику доленосного загадкового числа наявні й у поезії В.Стуса. Над початком і кінцем людського буття, як і над усією світобудовою, вивершується число, яке поки що залишається ще ніким не розгадане, упевнений поет:

Самотність аркою повисла
над райські кущі в пригрі снів.
Шукай по ній щасливі числа,
так, як раніше ти умів:
той день, як від земної тверді
найперше сонце відійшло,
і той, що мітить знаком смерті
ще не розгадане число [10; 37].

Тут природа чисел трактується у філософському аспекті.

Вимірювання «великого» й «малого» на тлі «безмежного» М.Руденко тлумачить згідно з теорією відносності, наголошуючи на неможливості виміряти й осягнути розумом безмежність та вічність («Всесвіт у тобі»). Поет продовжує розвивати думку про неготовність людства зрозуміти емпірику Всесвітнього Числа, оскільки сучасна людина ще не знайшла для цього відповідних одиниць виміру:

Дерись до неба, пниись до висоти,
Розбий об неї постолі чи гетри,
Фотонною ракетою лети, –
Безмежності не зміряти на метри.
Не злічиш вічність цоканням годин
І Всесвіт не розкраєш, наче диню...
І є у тебе вихід лиш один:
Загнати глибше зрадницю-гординю [7; 89].

Згадану тезу поет розвиває й у віршах «В природі наші виміри відсутні...», «Діалектика», «Я світ оцей люблю, але йому не вірю...» та ін., де стверджує, що Всесвіт треба міряти іншими мірками, ніж ті, до яких звикло людство. Крилата філософська фраза «не вір очам своїм» є наскрізною в цих творах. М.Руденко впевнений, що людство мусить навчитися розкодовувати символіку чисел, зафіксовану, зокрема, у Біблії. Поет ділиться своїм розумінням деяких чисел як у Книзі Книг, так і в інших класичних джерелах. Наприклад, Трійцю він трактує як таку, що закладена в хлібній зернині. У своєму трактуванні символу Трійці поет наважується коригувати церковні канони: «Я намацала поміж його пальцями зернятко пшениці, переклала собі на долоню.

– Пшениця, – трохи розчаровано прошепотіла.

– Ото і є Бог праведний. Трійця в єдиному, Бог-Батько, Бог-Син, Бог-Дух Святий. Гадаєш, церква марно проповідує, що хліб – то тіло Боже? Але церква помиляється, коли бачить у хлібі лише тіло Христове. Там є також тіло Бога-Батька. І, звичайно, Дух Святий. Словом, трійця в одному. Можна сказати, в повному складі» [9; 74]. Трійця – то три економічні сфери, від яких, на думку М.Руденка, залежить усе живе на землі.

Відштовхуючись од біблійної міфології, поет-філософ по-своєму розкодовує також п'ятірку. Філософію сакрального числа «п'ять» він пояснює, спираючись на символіку п'яти хлібин Христа. П'ять хлібин – то «п'ять рівновеликих одиниць біологічної енергії, що надходить від землеробства» [9; 172]. Три з них знаходяться в зерні, а дві – в соломі. Зерно – для харчування робітника (ремісника), держави (армія, культура, освіта), скотарства. Солома – для землі (перегній), для землероба (обігрівання, будівельний матеріал тощо). Вдаючись до образу біблійних п'яти хлібин Христових, М.Руденко лише умовно прив'язується до християнського міфу. Наприклад, у романі-трактаті «Формула Сонця» письменник-мислитель вкладає в уста одного зі своїх персонажів дещо інше розуміння цієї метафори, що походить іще з дохристиянських часів. Однак суть теорії додаткової вартості залишається в нього незмінною, а число «п'ять» у її контексті вважається ідеальним. Баланс порушується, коли з'являється «шістка».

Число «шість», яке досить часто трапляється в творчості поета, передусім пов'язане з біблійним образом забороненого плоду, що його зірвала Єва з намови змія-спокусника: «Тоталітарна держава переліплює п'ять хлібин на шість, а шістка у гносисі належить князеві п'їтми. І тоді для Христа не залишається місця. Саме таке становище створилося в нашій державі: переміг 666. Значення цього страхітливового числа можна відшукати в Апокаліпсисі...» [9; 176].

Число 666, тобто число звіра, з яким М.Руденко пов'язує всі негативи на землі, зокрема й у власному житті та в житті своєї країни, не раз зустрічаємо в його поезії. Приміром, непрості перипетії своєї долі М.Руденко пояснює впливом Сатани, позначеним числом звіра:

І серце краяла зневіра:
Начальство вбивчу присилає вість –
Мов то були страшні обійми звіра,
Що має знак: 666 [8; 167].

Описуючи страшні картини голодомору в Україні 1933 р., поет знову пов'язує його із впливом Сатани, передаючи присутність останнього через по троєну шістку:

Три шістки, наче римські дати,
Чадять, заховані в туман.

(Ой недобра, недобра вість:
Ходить світом пекельний гість –
666...) [7; 733].

Словосполучення «пекельний гість» у поета маркує зв'язок числа звіра з нечистою силою, що повністю узгоджується з біблійними твердженнями.

Отже, М.Руденко пояснює числову символіку, здебільшого орієнтуючись на біблійні міфи. Число «шість», за Біблією, вказує на недосконалість людської природи, тричі ж повторене це число посилює ту недосконалість, тобто прояви звірячих інстинктів у людській натурі, а владу над звіром має Сатана (Євангеліє від Луки 4:5, 6; Євангеліє від Йонна 5:19; Одкровення 13:2, 18) [1].

Коли число «шість» поет мислить як недосконалість, то як пояснити, що саме на шести огненних крилах полетіла астральна суть поета-в'язня до Бога і в поемі «Сон в'язня», і в «Метафізичній поемі»:

Шість полум'яних крил, а тіло – де ти?

.....

Земля відмерла і відмерло тіло –

Є тільки променева суть моя.

Ця безтілесна суть кудись летіла –

Моє прозоре шестикриле «я» [8; 167].

Олена Бровко слушно вважає, що в цьому разі духовним опертям поетові служить Біблія, тобто «для відтворення межової ситуації – осяяння, детально описаного в мемуаристиці М.Руденка, поет обирає індекс “шість полум'яних крил”, що спирається на метонімічний принцип суміжності з біблійним образом шестикрилого Серафима, закріпленням класичною літературною традицією» [2; 101]. Окрім того, «шість полум'яних крил» і променеве «я» ліричного персонажа-поета становлять сакральну сімку, а число «сім» у світлі біблійних тра-

ктувань М.Руденко також сприймав як число досконалості й гармонії. Його символом у поета виступає звуковий музичний ряд – сім нот («Гармонія»). Крім числової символіки, митець вдається тут і до музичних образів, які є своєрідною мірою гармонії, ідеальним чинником світотворення і світобудови. Знаком ідеальності буття, звуковим дивом, що сягнуло сьомого неба, стала натхненна мелодія, яку створив скрипаль за допомогою семи нот. Перед такою музикою безсиле зло:

Він грав на скрипці, наче даль боров,

Що вібрувала гомонами квітня.

Грав так, що із зірок сочилась кров,

Вливаючись в гармонію весвітню.

.....

Зубами скреготіли духи зла.

Карались грішники в німому пеклі.

До ніг змія розлучена повзла.

Гострили тесаки кати запеклі.

А там, на сьомім небі, – угорі

Кружляли херувими білокрилі

І світ купався в райському добрі,

В живій гармонії морської хвилі.

Там цілий рік розгулює весна.

Туди не закрадається скорбота...

Та навіть жоден херувим не зна,

Що він – це тільки нота... Сьома нота [7; 107].

Отже, в осмисленні числової символіки поет-дисидент М.Руденко спирається на розуміння чисел у різних культурних традиціях, передусім біблійній. Вписуючись до символіки попередніх поколінь митців, мислителів, філософів, а також учених-раціоналістів, числа в доробку поета мають неповторне, індивідуально-авторське трактування.

Література

1. Біблія. Новий заповіт. – Об'єднання біблійних товариств, 1990.

2. Бровко О. Етичні доміанти поетичного тексту (на матеріалі творчості М.Руденка) / О.Бровко // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. праць. – К.: Акцент, 2006. – Вип. 24. – Ч. 1.

3. Віват Г. Поетика символічного образу в творчості Василя Стуса: дис. ... канд. філол. наук / Г.Віват. – Одеса, 2005.

4. Кедровский О. Взаимосвязь философии и математики в процессе исторического развития / О.Кедровский. – К.: Издательство Киевского университета, 1997.

5. Мойсеїв І. Логіка семіосфери та числокоди ментальності / І.Мойсеїв // Храм української культури. – К.:

Науковий фольклорно-етнографічний центр «Рідна хата», 1999. – Кн. 2.

6. Росінська О. Екзистенційна природа символіки в поезії В.Стуса: дис. ... канд. філол. наук / О.Росінська. – Донецьк, 2007.

7. Руденко М. Вибране. Вірші та поеми (1936–2002) / М.Руденко. – К.: Дніпро, 2004.

8. Руденко М. Прозріння: [поезії, поеми] / М.Руденко. – Балтимор; Торонто: Українське видавництво Смоло-скуп ім. В.Симоненка, 1978.

9. Руденко М. Формула Сонця: [роман-трактат] / М.Руденко – Тернопіль: Джура, 2005.

10. Стус В. Палімпсест. Вибране / В.Стус – К.: Факт, 2003.

Антологія одного Вірша

Колядка

Коляд, коляд, колядники –
Різдвянії розрадники!
Наша радість не погасла –
Народивсь Христос у яслах.

Коляд, коляд, колядники –
Різдвянії розрадники!
Відчиняйте двері й сіни –
Народивсь Христос на сіні!

Варвара ГРИНЬКО